

4. BERZEVICZY MÁRTON 1565-IKI PÁRISI ORATIOJÁNAK FEJLÉCZE.

I.

IFJUSÁGA.

IDEGENBŐL, német földről vándoroltak be a Berzeviczyek ősei is.¹ Ezek legrégebbe Rudger, a ki Gertrud meráni grófnővel jött hazánkba a XII. század végén, miután feleségül vette úgy látszik egyik udvarhölgyét.² Ez aztán itthon testvérével, Adolf szepesi préposttal, érdemei jutalmául II. András királytól — a királyné ajánlására — 1209-ben jószágot kapott³ s azt olyan vidéken kérte, a milyen bérczes kis hazájuk volt. A Szepességben, a Poprád- s a Bélavize vadregényes tájékán foglalnak szállást. Kakaslomniczon és vidékén telepednek meg, az égbenyúló Lomniczi csúcs aljában, a Kolbach vízesései által nevezetessé vált szép két völgyben; talán, hogy ez a föld is mindig az elhagyott Tirolra emlékeztesse őket; a Wipp-völgyben (Innsbrucktól délre) elterülő Matrei-ra, a honnan eleik származtak.⁴

¹ A családról szóló legrégebb történeti értekezés «A Berzeviczyek nemzetségének előideje» czímen a *Tudományos Gyűjtemény* 1819-iki VIII. k. 57—65. l. jelent meg és utána nemsokára majdnem szó szerinti német fordításban Hormayr-Mednyánszky «Taschenbuch für die vaterländische Geschichte» I. k. (Bécs, 1820.) 131—141. l.

² Rudgert Béla király 1246-iki oklevélből ismerjük; de a Mednyánszky által

idézett II. András-féle donatio csak Adolf prépostot és nővérét említi.

³ A király adománylevelének legrégebb kiadása Wagner Károly: *Analecta Scepusii* I. k. (Bécs, 1774.) 104. l.

⁴ Mednyánszky legrégebb ősüket Rutgerus de Matraynak nevezi, Matrei azonban még 1219-ben is a meráni grófok miniszteriális birtoka; Oefele Edmund: *Geschichte der Grafen von Andechs* (Innsbruck, 1877.) 65. l.

Rudger⁵ fiait: Rikolfot és Hermannt, IV. Béla király 1246 őszen erősítette meg birtoklásukban⁶ s ezentúl a Berzeviczyeket állandóan emlegetik az oklevelek. IV. László idejében, 1278-ban kapják Farkasfalvát és Pikfalvát, a mikhez a XIV. század elején Fridmant, a XV-ikben pedig Leszkován, Wagendrüssel, Erdőfalva és Jemnik községeket szerzik meg egymásután. Gazdálkodó, munkás emberek, kik pénzüket forgatják, jószágaikat zálogba vetik, hogy mikor mások rendbehozták, újra visszaváltsák. Így Lomnicza, Stepánfalva, Hundertmark, Birbron, Alsó- és Felső Erdőfalva, a Lapsz, Derencsény és Krompach határaiban fekvő birtokrészekkel együtt 1437 óta a zsegrai Pócsoknál hever zálogon; más birtokrészük meg ugyancsak e helységekben, valamint Szent Erzsébet, Hundsdorf és Durstin határán a Görgey, Detrefi, a berzeviczei Schwarz és Szinnyi családok kezén van,⁷ melyekkel össze is házasodtak, ha valami részüket nem birták visszaváltani, hogy idegen tulajdonba ne jussanak. Váruk is van kettő: *Dunajecz*, melynek kapitánya 1451-ben Berzeviczi-Schwarz János, de halála után másfél évtized múlva atyjafiára, a serkei Lórántfiakra s általuk a Szapolyaiakra száll; meg *Szepesvára*, melyet Berzeviczy Péter szerzett zálogjogon Zsigmond királytól, csak-hogy Dunajeczczel majdnem egyidőben ez is a Szapolyaiak kezére jut.⁸

A Berzeviczyek azonban egyidejűleg a Szepessel határos Sárosvármegyében is megvetik lábukat. Itt először Berzeviczét szerezte meg Rikolf 1274-ben, 1288-ban pedig királyi adományúl kapta a felsőtarczai jószágokat.⁹ Utána 1313-ban Komlós várát szerzi meg, de azt hat esztendő múlva fia, Kakas

⁵ Rudger nevével már 1170 óta találkozunk az andechsi grófok okleveleiben (Acta Tirolensia t. k. 501. sz. és Oefeled. id. m. 343/a regesztájában,) de Matrei-belit — a milyennek Mednyánszky nevezi — nem sikerült találni; dr. Szekfü Gyula szíves közlése.

⁶ Wagner id. m. t. k. 105. l.

⁷ Csánki Dezső «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában» cz. műve t. k. (Budapest, 1890.) 269—270. l. adatai alapján.

⁸ Ugyanott a 248—249. l. adatai nyomán.

⁹ A kassai százéves egyházmegye történeti névtára és emlékkönyve t. k. (Kassa, 1904.) 427. l.

mester eladta,¹⁰ hogy árán szántóföldet vehessen. Így a Berzeviczy családnak száz év alatt már birtokrészük van Láz, Csábolcz, Jerenye, Lipolcz, Langnó, Deléte, Polon, Bajorvágása, Hamburg, Darócz, Berzevicze, Feketekút, Stelbach, Balázsvágása, Estvánvágása és Szlenhau helységekben, a XV. század közepén pedig Juló, Licsért és Abos hatáiraiban. Mátyás király alatt 1463-ban Ábrág, Ujfalu, Szent Imre, Lubolcz, Szuhadolina, Kis-Kassa, Pekelnik és Lemes községekben is földesurak s pár év múlva birtokrészeket szereznek Somos-várában, Szepesfalva, Magyar- és Ujfalu határában is. Ezekben itt-ott a Pócsokkal és Somosiakkal birtokolnak, zálogjog és atyafiság révén.¹¹ Várak is volt *Berzeviczén*, melynek castrumát már egy 1355-iki oklevél említi, de ez később a huszita-csehek kezébe jutott s csak Mátyás király vezérei foglalták vissza.¹² Fő lakhelyük azért mégis ez a község maradt, melyben a Berzeviczyeknek 1427-ben már 58 adózó jobbágyportájuk van, a mi nagy népességre mutat, ha látjuk, hogy ugyanakkor Bajorvágásán csak 10, Lipolczon meg 27 jobbágyházuk volt.¹³

Nagy életrevalóságra vall, hogy a Berzeviczyek harmadfél század alatt ekkora — két vármegyére terjedő — birtokcsoportot tudtak maguknak szerezni és megtartani. Ám nagy részét vitézi és közéleti szereplésükért kapták, mely nemzetiségüket korán főúri rendbe emelte. Már Rudger testvére, Adolf szepesi prépost kitünt a pápánál, császárnál és más fejedelmeknél teljesített követéségei révén.¹⁴ Unokaöccse, Palán IV. László vitéz harczosa, ki a király ellen fellázadt Güssingeni István és társai seregét veri le. Palán bátyja, Rikolf már szepesi főispán, ennek legkisebb fia, Henrik pedig a XIV. század elején tárnokmester és Szlavónia bánja. Ő, meg leg-

5. BERZEVICZY
HENRIK
GYÜRÜPECSETJE.

¹⁰ Dr. Iványi Béla: Bártfa szabad királyi város levéltára I. k. (Budapest, 1910.) 6. sz. regesztája.

¹¹ Csánki idézett műve 317. l. nyomán.

¹² Ugyanott, a 280. lapon.

¹³ U. o. a 290. és 302. lapon.

¹⁴ Ezekért jutalmazta meg András király; Wagner id. m. 104. l.

idősebb testvére, Kakas mester, a Görgeyeken elkövetett erőszakoskodásuk miatti bűnbánatuk érzetében betelepítik egyik jószágukra, a vadregényes Dunajecz partján, majdnem a lengyel határon fekvő Lechnicz falu közelébe a karthauziakat.¹⁵ Zárdájukat a Lipnik-patak alkotta szigeten a nép Vörös-kolostornak nevezte el és egész várszerű építmény.¹⁶

Közbülső testvérük, Lomniczi János, 1323-ban tarczafői főesperes.¹⁷ Három fia közül a legkisebbik, Mihály mester azonban

6. A KAKASLÓMNICZI TEMPLOM ÉS BERZEVICZY-KASTÉLY.

Berzeviczét kapván, *Berzeviczynek* nevezte magát, mely nevet aztán a Kakaslomniczon maradt két idősebb testvér fia is használják és általánossá teszik a család mindkét ágában. Mihály mester építette magaköltségével Berzevicze keleti felében, a Szent Quirinusnak szentelt templommal átellenben lévő dombon a berzeviczei várat, a miért két bátyja (1355 tavaszán) lemondott berzeviczei részjóságá-

¹⁵ Dedek Crescens Lajos: A karthausiak Magyarországon (Budapest, 1889.) 97–101. l.

¹⁶ Történetét megírta Tóth Gy. Elek

a Szepesmegyei Történelmi Társulat 1886-iki II. Évkönyvében.

¹⁷ A kassai egyházmegye id. emlékkönyve I. k. 428. l.

ról, úgy hogy vagyonát tisztán fia, Miklós örökölte és hagyta utódaira.¹⁸ Ezek közül kiválik Henrik-fia Péter szepesi főispán, Zsigmond király hűséges hadvezére, aki tárnokmesteri méltóságot is kap, mikor pedig királyával Törökországban harcol s ott fogságba jut, szabadulásakor, 1425 őszén a szepesmegyei Jemniket nyeri jutalmul.¹⁹ Még öt esztendő múlva is nyoma van, halála után pedig a berzeviczei templomba temették s ott levő sírköve a család legrégebb czímeres emléke.²⁰ Egyik fia, György, nyitrai püspök,²¹ a másik János meg már Dunajecz vára örökösének nevezi magát, de úgy látszik, tán gúnyból, *Schwarz* név ragadt reá,²² annyira, hogy még kakaslomniczi síremlékén is így van megörökítve.²³ Mihály testvérének dédunokája a híres Berzeviczei Pohárnok István, Zsigmond királynak a husziták elleni harcaiban kitűnt vitéz társa, majd főajtónálló s egyúttal a királyné udvarmestere, ki Mátyás király uralkodásának elején (1462 után) a jászok és kunok kapitányaként halt meg.²⁴ Utódai közül nyilván senki sem örökölte becsvágyát és nagyratörő szellemét s így a Berzeviczyek hirtelen visszasülyedtek a köznemesi családok sorába. Tagjai egyszerű szántó-vető emberek, kik sovány földjük javításán fáradoztak, országos szerepléshez többé nem jutottak s arra tán nem is vágyódtak. Jóformán maguknak éltek romladozó berzeviczei várkastélyuk alatt — melynek tatarozására sem igen telt — és 1480 után sokáig még csak a megyei életben sem vesznek

¹⁸ A szepesi káptalan előtt tett nyilatkozatukat ld. Fejér: *Codex diplomaticus Hungariae* IX/2. k. 423. l.

¹⁹ Zsigmond király Tatán, 1425 szeptember 18-án kelt adománylevele ugyanott, a x/6. k. 705. l.

²⁰ Myskovszky Viktor rendkívül stílizált rajzát közölte Römer Flóris az *Archaeologiai Értesítő* 1887. évf. 361. l. Ám úgy feltüntetve, mintha a kisszébeni templomban volna. Ujra kiadták és ismertették czimertani szempontból Cserghed Géza és Csoma József: *Alte Grabdenkmäler aus Ungarn* (Budapest, 1890.) 32–36. l. — Mi eredeti fényképfölvételről mutatjuk be.

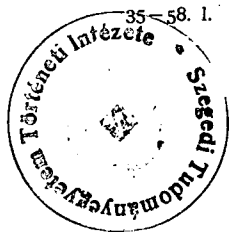
²¹ Ekként említi egy 1434-iki oklevél; a *Történelmi Tár* 1903. évf. 123. l.

²² Így nevezi Mátyás király 1461-iki oklevele; a M. N. Muzeumi Széchenyi-könyvtár katalógusának I. k. 708. l.

²³ A *Tudományos Gyűjtemény* idézett cikkének írója (a 62. lapon) naivul azt állítja, hogy a *Schwarz* nevet hihetőképpen azért kapta, mivel a Dunajecz melékén temérdek *fekete erdőséget* (Schwarzwald) és az ott való falukban német lakosokat birt.

²⁴ Életrajzát megírta Berzeviczy Edmund: A Magyar Történelmi Társulat Sáros vármegyei kirándulása (Budapest, 1881.)

35 ← 58. l.

részt.²⁵ Mindössze lomniczi kuriájukat alakítja át várkastélylyá Berzeviczy János és Kristóf. De csendesek lettek a Berzeviczyek törzséből sarjadzott s a tarkói várban élő Tarczayak is, kik Tamással 1557-ben kihaltak. Ekkor azonban

— száz évvel Pohárnok István szereplése után — a Berzeviczyek újra beszéltetnek magukról. Berzeviczy Antal János király szekerehez köti a maga szerencséjét és halálával fia, János Zsigmond oldalán is tovább küzd I. Ferdinánd ellen. A király pártján maradt Berzeviczyek közül pedig egy Mártonból és Györgyből törökverő katona vált.

Ezek juttatják felszínre ismét a Berzeviczyek nemzetségét, mely ekkor — a xvi. század derekán — föllakhelyeik szerint a *szepesi* (kakaslomniczi) és *sárosi* (berzeviczei) ágban virult. Az előbbi örökölte a «Schwarz» melléknevet is, melyet az egyidő-

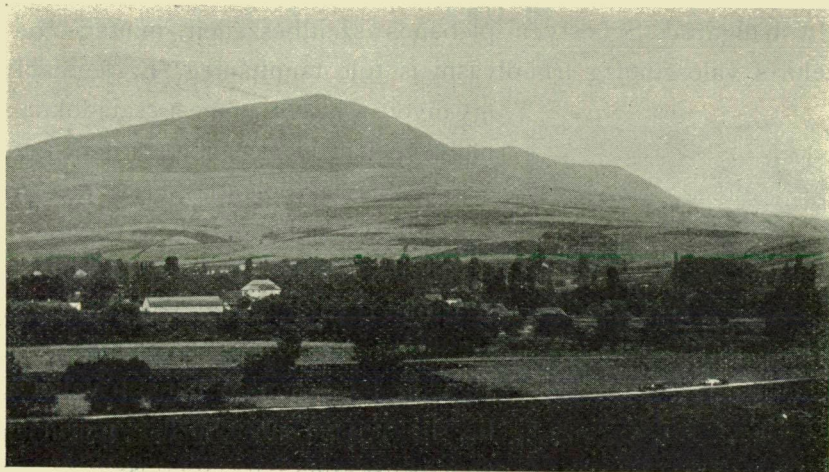

7. BERZEVICZY PÉTER SÍRKÖVE.

ben feltűnő és gyakori azonos keresztnévek miatt törvényes okiratokban és peres aktákban használtak, hogy félreértés ne támadjon.

²⁵ Legalább az Iványi-féle bártfai regesztákban többé ezentúl nem fordulnak elő.

A Berzeviczyek ebből az ágából származott Márton is. Született 1538-ban a Tárca patakán s a Feketehegy alján fekvő kis Berzeviczén,²⁶ mely már ekkor harmadfél század óta volt ősei kezén. Ezeknek emléke a Mátyás-kori Schwarz Jánosig felmenőleg élt a családban s minden gyermeknek tudnia kellett

8. BERZEVICZE.

elei nevét negyedízigen, a következő sorrendben: Kristóf, Miklós, Ferencz, János.²⁷

Atyja Kristóf, anyja meg Berthóty Katalin, Raszlaviczai Ilona leánya, míg atyai öreganyja Szinnyei Merse Potentia volt.²⁸ Régi jónevű családok, melyekből országnagyok és jeles emberek kerültek ki.²⁹ Gyermekéveit a szülői házban töltötte.³⁰ A XVII. század közepén átépített egyik berzeviczei kastély helyén állott kis nemesi kuriában nőtt fel. Ott játszadozott a *nagy diófa* árnyé-

²⁶ Berzeviczy Márton síremléke feliratának 4. sorából. Ezzel tehát esedik Berzeviczy Edmund az a vélekedése, hogy valószínűleg Kakas-Lomniczon született (id. m. 6. l.) és Horányi adata, hogy (1775-ben megjelent «Memoria Hungarorum» cz. m. I. k. 285. l.) Berzeviczy Mohácsoson született, a mit utána írt hibásan a Lányi-Knauz-féle «Magyar egyháztörténelem» II. k.

(Esztergom, 1869.) 390. l. és Szinnyei József is, a «Magyar írók élete és munkái» I. k. 986. l.

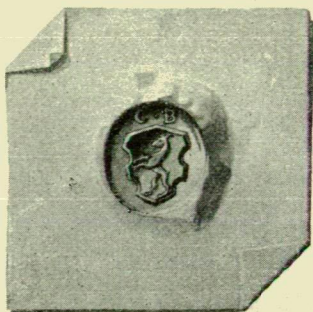
²⁷ Márton sírirta első három sorából.

²⁸ Ezeket a sírirtat egyenkint felsorolja.

²⁹ Ezt külön hangsúlyozza a sírirtat szövege.

³⁰ A sírirtat szerint: Pueritiam in patria... exegit.

kában,³¹ vagy szaladgált az *almáskert* pázsitján s a félig kiszáradt *haltartó szélén*.³² Szomszédságában volt a középkori eredetű, de a xvi. század elején olasz kéztől restaurált gótikus templom, melybe vasárnaponként és ünnepnapon szüleivel a harangszó hívására imádkozni járt. Utolsónak kullogott a menetben, mert testvérei közt Márton volt a legfiatalabb s még nővérei is *nénjei* valának. Ott hallgatták Sebestyén plébános szentbeszédeit, miután énekelni s valószínűleg írni-olvasni is tőle tanult meg. Ez legalább így dívott a kisebb nemesi családoknál, melyeknek iródeák tartására nem telt.

9. BERZEVICZY KRISTÓF
GYŰRŰPECSÉTJE.

Anyagiak dolgában a régi gazdag Berzeviczy-familia is lehanyatlott s a kicsinyek sorába jutott. Hiszen mikor Kristófot 1550 elején hirtelen gyengeség szállta meg s papot híván, megíratta végakarátát, lemondó hangon vallotta be, hogy sem arany-ezüst marhája, sem pénze nincsen. Mindössze öt ép meg két törött ezüstkanalat, három

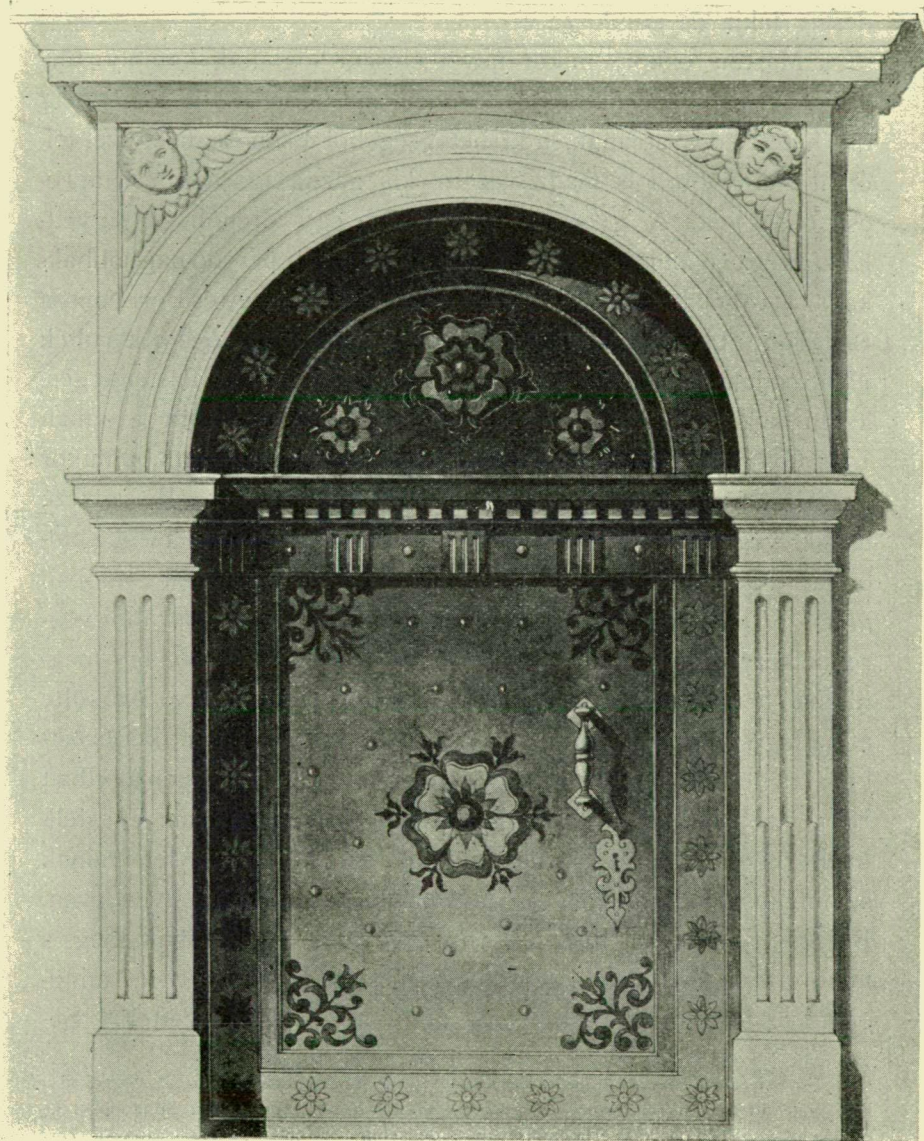
gyűrűt és két aranyat hagyhatott hajadon leányára, Zsófiára, kinek felnevelését és férjhezadását — anya hijján — fiaira bízta. Ezeknek pedig néhány ócska bútordarab, meg egy pár lábas-marha és juh maradt örökségül. Ezeket az apa legidősebb fiára, Bálintra bízta, kérve: gondozza őket György hazatéréseig, a mikor a három fiu megosztozkodhatik rajtuk. Maga Bálint — országos törvényadta jogával élve³³ — az ingatlanok közül elsőszülött létére a lomniczi kuriát választotta, a mit atyja kezén is hagyott. Így a daróczi udvarház Györgyre esett, azzal a kikötéssel, hogy omladozó háza helyreállításában másik két testvére is megsegítse. Lakóhelyét, a berzeviczei nemesi kuriát

³¹ Említi egy kis olasz diófa mellett az 1579-iki osztálylevelét; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 59. l.

³² Ezeket Berzeviczy egy 1592-iki leve-

lében sorolja fel; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 68. l.

³³ A végrendelet ezt így fejezi ki: *secundum consuetudinem regni.*

10. A BERZEVICZEI TEMPLOM DÉLI KAPUJA.

az apa végül legifjabb fiára, Mártonra hagyta, miként régi törvényeink is rendelik; lelkére kötven Györgynek, hogy felnövekedéseig lakja és gondozza.³⁴

Márton ekkor, mikor nevét először foglalták komoly törvényes írásba, tizenkettedik évében járt s még hét esztendeig örülhetett édes apjának, a ki betegségéből Isten segítségével felépült s továbbra is maga vezette kis gazdasága százféle aprócseprő ügyeit. A gyermekekre inkább egy öreg húga ügyelt. Ez szoktatta őket jó erkölcsre és járta be a felcseperedő nagyobbakkal az atyafiakat: a Horváth, Kapy, Berthóty, Semsey és Bornemisza családok³⁵ tagjait, kik viszont egy-egy sátoros ünnepkor kerültek el hozzájuk. De sokáig ez sem tartott, mert a ház feje betegeskedni kezdett és terhére volt a társaság. Válságosra azonban 1557 Gyümölcsoltó Boldogasszony estéjén vált állapota, a mikor megrémült gyermekei ágyához hívták rokonságát, a Berzevicze másik végében lakó Berzeviczy Márkust és Istvánt, meg Zombory³⁶ Gáspárt s előttük tett hagyakozása most már valóban *utolsó akaratát* fejezte ki. Ez nem igen különbözött korábbi végrendelezésétől, de egy s másban amannál beszédesebb. Így megtudjuk belőle, hogy Zsófia még mindig hajadon s ő örökölte atyja ingó-bingó marháit: 32 forintot, két arany gyűrűt, két ezüstkanalat, négy tehenet, borjastól és 25 fejős juhot. Ellenben az elhalt Berzeviczy Lénárttól kapott berzeviczei, daróczi, poloni és stellbachi részjóságait fiaira hagyta, úgy, hogy azokhoz leányainak semmi jussa ne legyen.³⁷ Ez utolsó földi teendőjét is elvégezvén, Berzeviczy Kristóf másnap, 1557 márczius 25-ikén halt meg s mikor temetése után gyermekei a ládafiát kiürítették, mindössze 74 forintot találtak benne, a mit adósságába fizettek.³⁸ Se-

³⁴ Berzeviczy Kristóf 1550 január 22-én kelt végrendelete; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 34–35. l. Vessd össze Werbóczy István Hármaskönyve 40. czime 2. pontjával.

³⁵ Tagjait Berzeviczy Kristóf teszi testamentáriusaivá.

³⁶ Berzeviczy Egyed közlésében hibásan így: Lombory.

³⁷ A végrendelet tartalmát végrehajtói Kristóf halála után kilencz hónappal, 1557 december 15-én foglalták írásba; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 37. l.

³⁸ A két idősebb Berzeviczy-fiu valamelyikének följegyzése; a M. N. Múzeumi Berzeviczy-levéltár kakaslovníci anyagában.

bestyén plébános temette-e el vagy valami prédikátor búcsuztató szavaival helyezték-e örök nyugalomra, nem tudjuk. De bizonyos, hogy a Felvidéken ezidőben elterjedt protestantizmus itt is megfogta a lakosság lelkét. Berzeviczy Márton ugyanis lutheránus volt valószínűleg gyermekéje óta, mert különben nyoma lenne, ha nagykorában tért volna az új hitre. Másfelől ekkoriban bővíthették ki a berzeviczei templomot erős falazatú körkarzattal ellátott hajójával, melyhez tornyot is építettek.³⁹

Kristóf három fia közül a dédelgetett legkisebb Márton, szíve fájalmára nem volt utolsó órájában mellette, mert ekkor már szolgálatban állott s ezért megfogadtatta két bátyjával, hogy örökségét kezeljék s jóvedelmének egy harmadrészét félre téve, vissza tértekor adják át neki.⁴⁰ Tanuja volt elköltözésének búsuló leánya, Zsófia is, megítán nénje, Márta, Kellemesi Menyhártné,⁴¹

II. BERZEVICZEI TEMPLOM-TORONY.

³⁹ A berzeviczei templom 1672-ben lett ismét római katolikussá; de hibás az id. kassai Emlékkönyv (428. l.) amaz állítása, hogy csak 1600 körül vált lutheránussá.

⁴⁰ Ezt maga a végrendelet mondja; a *Történelmi Tár* 1889. évf. 37. l.

⁴¹ A család kakaslomniczi levéltára egy 1590-iki oklevele szerint.

míg egy harmadik nővérük, Orsolya, polyánkai Bornemisza Miklósné ekkor már nem élt.⁴²

A szülőhelyétől távol levő Márton ekkoriban Dunántúl, Nádasdy Tamás nádor udvarában tartózkodott. Jó szerencséje juttatta ide fiatalon, a kisnemesek egyetlen fegyvere: *tolla* révén. Íródeák lett belőle, mint annyi hasonorsú társából, mivel a hadi pálya mellett ez volt ezidőtájt a legkecsegtetőbb azok részére; kiknek nagy vagyonuk nem maradt és vágyaik mégis nagyra törők. Néhány évig ugyan terhes volt ez a hivatás, mert gyak-

12. NÁDASDY TAMÁS ALÁÍRÁSA.

ran napestig kellett körmölni, azt tartván róla a közmondás, illetőleg a deákok filozófiája, hogy: *Még a sebes sólyom sem repül mindig, csak az íródeák keze áll meg ritkán.*⁴³ A jó eszű koncipistát azonban megbecsülték, kitüntették s az hamar rangot, vagyont szerezhettek. Márton is 1558 tavaszán már *hites jegyző* s mint ilyen kapja «hűséges szolgálataiert» királyi adományul néhai Berzeviczy Antal ama részjóságait, melyek hűtlensége miatt az országra szálltak. E birtokok közül kilencz Sárosban volt, hat meg Szepesben, a Berzeviczyek ősi falvai határában.⁴⁴ Az adomány tehát jelentős, de fontos azért is,

⁴² A Berzeviczy-fiuk idézett följegyzése.

⁴³ Egy névtelen íródeák följegyzése; Gergely Sámuel: Teleki Mihály levelezése I. k. (Budapest, 1905.) VI. l.

⁴⁴ Nádasdy Tamás nádor királyi helytartó Sárváron, 1558 márczius 20-án, kelt adománylevele; a család berzeviczei levéltárában.

mert Márton bátyja, György mint katona immár közel húsz esztendeje szolgált ecsedi Báthory András országbíró alatt, kinek ekkor kapitánya volt.⁴⁵ Ám utána csakhamar Mártonból *tikár* lett, de úgy látszik ősz elején a nádor közbenjárásával Bécsbe jutott, a császári udvarba. Itt a magyar királyi kancellárián kapott szolgálatot,⁴⁶ melynek leginkább volt szüksége magyar íródeákra. Kis szolgálat, de Mártont kielégítette, sőt egyenesen reá vágyott, mivel ez a kancellária — a szünetlen magyar oklevélkibocsátások miatt — mindenüvé árnyékként követte a királyt, mint római birodalmi császárt s így valóra vált ifjúkori álma, hogy külső országokba jusson és világot lásson.

Alig ismerte meg kissé Bécsset, Berzeviczy az udvarral november elején Prágába jutott. A csehek királyukat — mint immár császárt — rendkívüli pompával fogadták. Jövetele hírére a menet délben Jeszeniczig vonult elibe. A mint odaért, Ferdinánd főherczeg lováról leszállva, kezét csókolt atyjának, kinek kíséretében volt másik fia, Károly, a papság s a követek. Erre üdvövések és harsogó zaj közepette végig vonult a menet a következő sorrendben: A rendek 3000 főnyi lovascsapata, élén Lobkowitz László udvari marsallal. A prágai polgárok ugyanannyi lovashada, utána 3000 gyalognép és 3000 katona Ziska-korabeli taborita-ruhában. Ezt követte 1500 fehérbe öltözött fiú, kiket 12 szakállas törpe vezetett; majd 2000 leány, kiknek egyike a császárt latinul üdvözölte. A Károly-féle egyetem scholarisai közül kilencz a műzsákat személyesítette, mindegyik egy-egy ódát szavalván, míg a jezsuiták főiskolájának tanulói idegen nyelvű beszédeket tartottak. Végül jöttek az egyes czéhek képviselői, IV. Károlytól kapott régi zászlóikkal. Ezután a várgróf *cseh* nyelven köszönté a császárt, a mit kancellára tolmácsolván, *németül* felelt reá. Prága falai alá érve, viszont a polgármester fogadta a városatyákkal térdenállva s kísérte, baldachint tartva feje fölé egész a Fekete-kapuig.

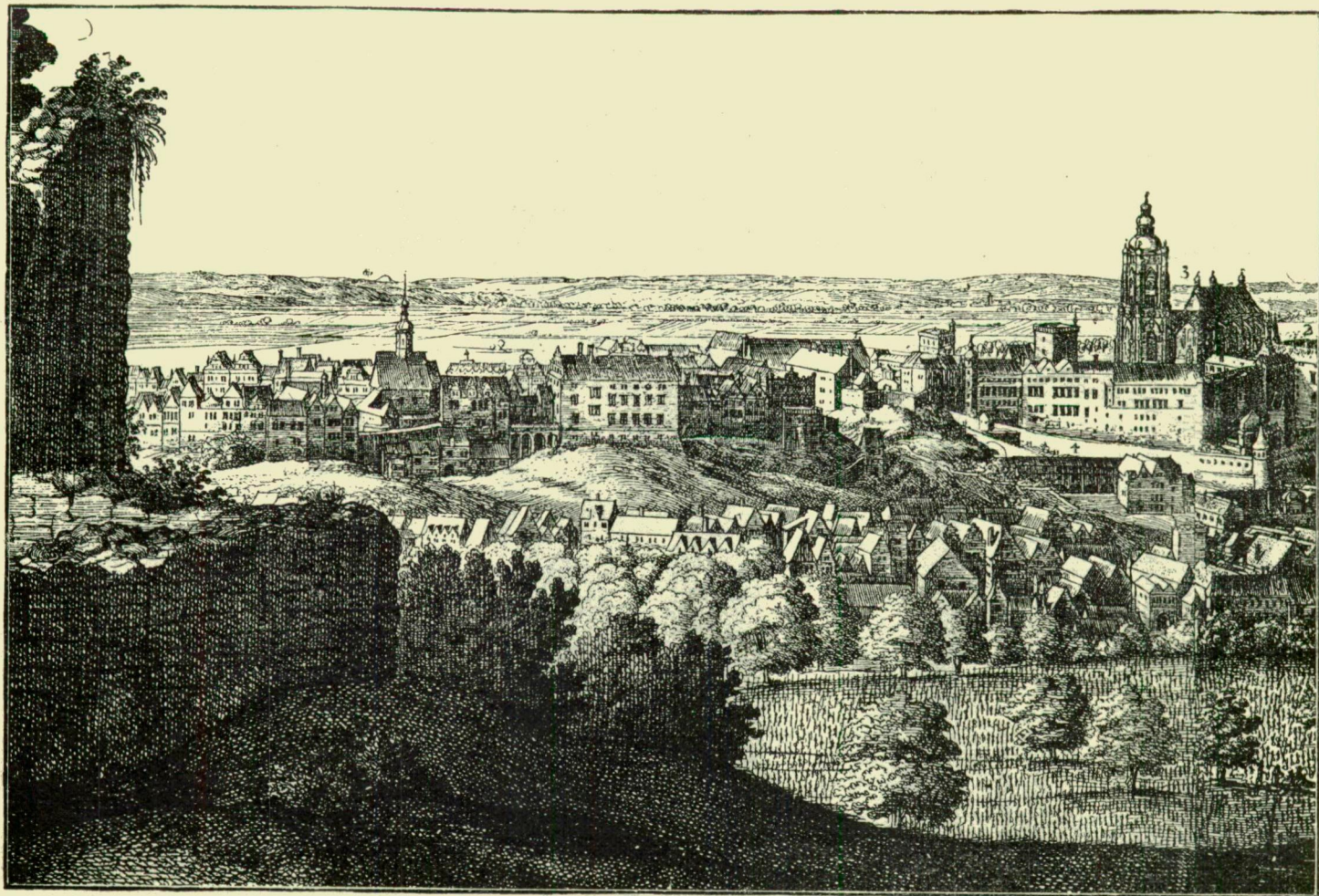
⁴⁵ Ezt alább idézett 1559-iki új czimerlevelük mondja Györgyről.

⁴⁶ Így kellett lennie, mivel a *Reichsregistratur* s a *Hofstatus* könyveiben, a kegyelmi személyi aktákban — a bécsi állami levéltárban — Márton neve sehol sem fordul elő.

Innen a nemesifjak vitték tovább fáklyásmenetben fel a várba, melybe diadalkapun át vonult be; míg oldalvást Silenusnak állítottak olyan szobrot, hogy fehér és vörös bor folyt belőle. A hrad-sini székesegyház előtt a császár lováról leszállva, megcsókolta a préposttól feléje nyújtott aranyfeszületet és térdelve imádkozott az istentisztelet alatt a főoltárnál. A beállott sötétség miatt a változatos műsor utolsó pontja: az eget ostromló gigászoknak Jupitertől való leveretését bemutató szindarab előadása azonban másnapra maradt.⁴⁷

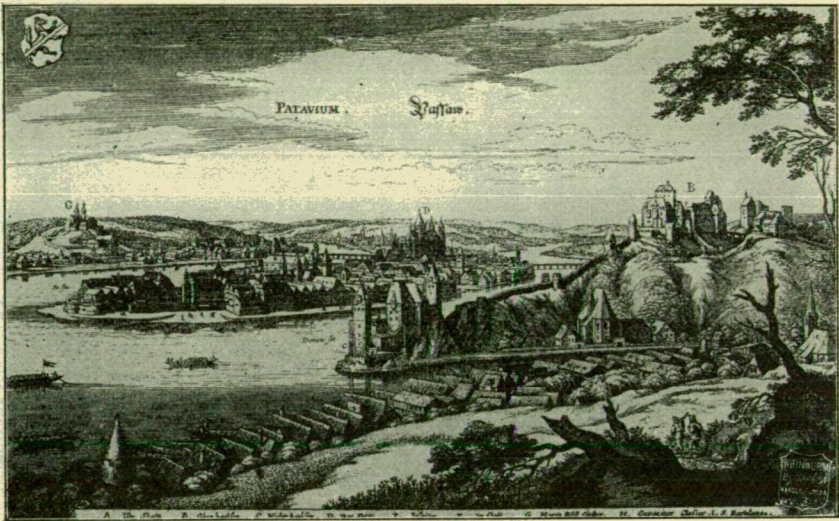
Ez ünnepségek lezajlásával az udvar karácsonyra Regensburgba ment. De a beköszöntött 1559-iki újesztendő vele Berzeviczyt is Augsburgban érte s onnan München, Wasserburg és Linz érintésével csak őszire, szeptember közepére tért vissza Bécsbe, a honnan az egész következő évre nem mozdult ki semerre. Még 1561-ben is csupán szeptember végén ment Ferdinánd Prágába, hol az udvar ezidőtől kezd szívesen tartózkodni a Hradsin kényelmes palotájában. Pardubitzba vagy Brandeisba tett rövid néhány napos vadászkirándulásokat nem számítva, itt is heverték esztendőnél tovább. Csak 1562 október elején ment a császár újból a birodalomba, a frankfurti gyűlésre, melyre majdnem három heti úttal jutott Saaz, Kaden, Schlackenwerd, Eger, Lichtenfels, Bamberg, Hassfurt, Kitzingen, Würzburg és Miltenberg érintésével, mely városokban két napnál tovább sehol sem időztek. A birodalmi gyűlés eloszlása után az udvar december elején Speierba költözött s onnan Landau, Weissenburg, Hagenau, Strassburg, Schlettstadt, Kolmar, Breisach útvonalán karácsony estéjére ért Freiburgba, hol az 1563-ik év elején, Vizkeresztnapja után, csikorgó téli időben az Alpeseken át jutott — Konstanzban tartott egyheti pihenéssel — január végére Innsbruckba. Idejöveteletét tanácsosai kívánták, abban a reményben, hogy a trentói zsinat így — tudván, hogy a császár közelben van — talán hamarabb véget ér. Ferdinánd itt leányai és unokái körében töltötte

⁴⁷ Egykorú leírás. Bucholtz: Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten VII. k. (Bécs, 1836.) 572–3. l.

13. PRÁGA, A HRADSINNAL.

idejét, látogatásokat fogadott, néha meg vadászattal szórakozott. De a fáradságot már nehezen tűrte, lóra ülni nem bírt és szemlátomást gyengült. Gyermekait e miatt aggodalom szállta meg és könnyezve búcsuztak tőle, midőn kisebbik fiával, Károly főherczeggel öthónapi innsbrucki veszteglés után hazaindult, a mi Berzeviczyt és többi kísérőjét is meghatotta.⁴⁸ Június végén, Keresztelő Szent János napja után, s az Inn folyón, meg a Dunán mentek haza, pompás nyári időben, gyönyörű erdős vidéket hasító

14. PASSAU.

partok között haladva. Nagyobb pihenőt mindössze csak a bajor földön lévő Wasserburgban tartottak, hol a bajor és württembergi fejedelmek nagy ünnepséggel fogadták a császárt. Aztán hajóra ültek és a szép fekvésű Passaunál osztrák területre jutva, hatódnapra — július 5-ikére — szerencsésen Bécsbe értek.⁴⁹ Itt Miksa három mérföldnyire jött császári atyja elibe, kit szép beszéddel üdvözölt. Ferdinándot azonban az országos

⁴⁸ A császár ezt az egész innsbrucki tartózkodását Berzeviczy idézett párisi oratóija nyomán ismertették.

⁴⁹ Ferdinánd ez ismertetett öt esztendei

járás-kelése napjait Gévay Antal «Itinerar Kaiser Ferdinands I.» cz. Bécsben, 1843-ban névtelenül kiadott hasznos kis művének hivatalos adatai alapján állítottuk össze.

ügyek nem igen hagyták sokat pihenni egy-egy helyen, pedig beteges öreg testének jól esett volna egy kis állandóbb nyugalom. Most is, szeptember 2-ikán hajón Pozsonyba ment⁵⁰ az országgyűlésre, melynek legnevezetesebb teendője, fiának, Miksának magyar királylyá koronáztatása volt, a mi a mult évről a nádor hirtelen halála miatt maradt el.

Ekként Berzeviczy pár év alatt jó darab földet bejárt és sok szép ünnepségnak vált tanujává, a mikről alkalom adtán irogatott is háza egyetmást, a mi figyelmét különösebben megragadta, habár hivatala néha annyira elfoglalta, hogy napokig sem mozdulhatott ki belőle.

A kancellária vezetője, illetőleg minden magyarországi oklevél ellenjegyzője ekkoriban Oláh Miklós esztergomi érsek és Forgách Ferencz váradi püspök volt, kik hamar megszerették a kezük alá dolgozó s körülöttük

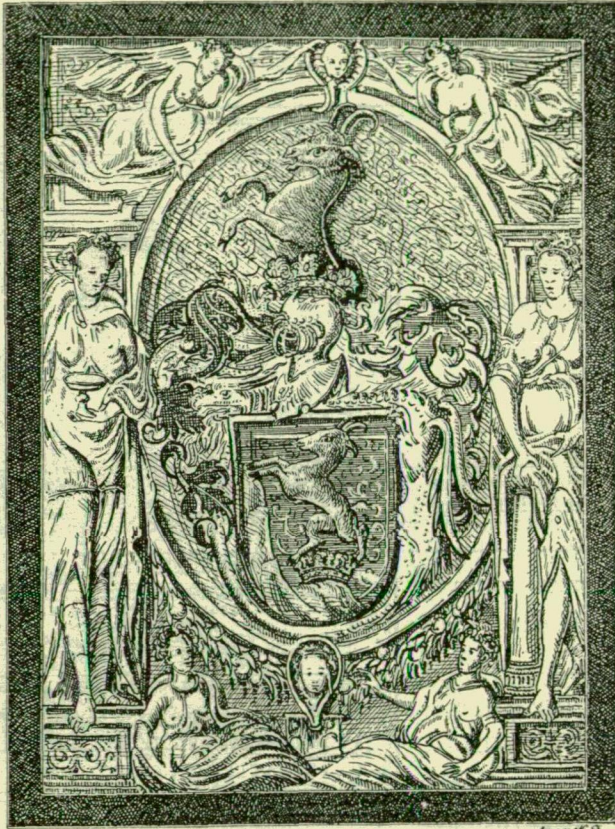
forgolodó ifju Berzeviczyt. Az ő előterjesztésükre érte Mártont aztán (1559 május 30-ikán) Augsurgban az a tisztes kitüntetés, hogy mivel az elmúlt idők háborús eseményei közepette, ősi nemeslevelüket ellopták, a királytól most újat kapott a maga és családja számára. Mártonnak gondja volt reá, hogy

15. OLÁH MIKLÓS ÉRSEK.

⁵⁰ Berzeviczy idézett párisi oratiója nyomán.

a címerfestő díszesen és stílszerűen fesse meg. Ezért van rajta a pajzs köré csavarodó tűzokádó sárkány, a mit gyermekkorában, régi őse, Berzeviczy Péter tárnokmester sírkövén a berzeviczei templomban annyiszor nézett remegve s az álló

16. BERZEVICZY MÁRTON CZÍMERKÉPE.

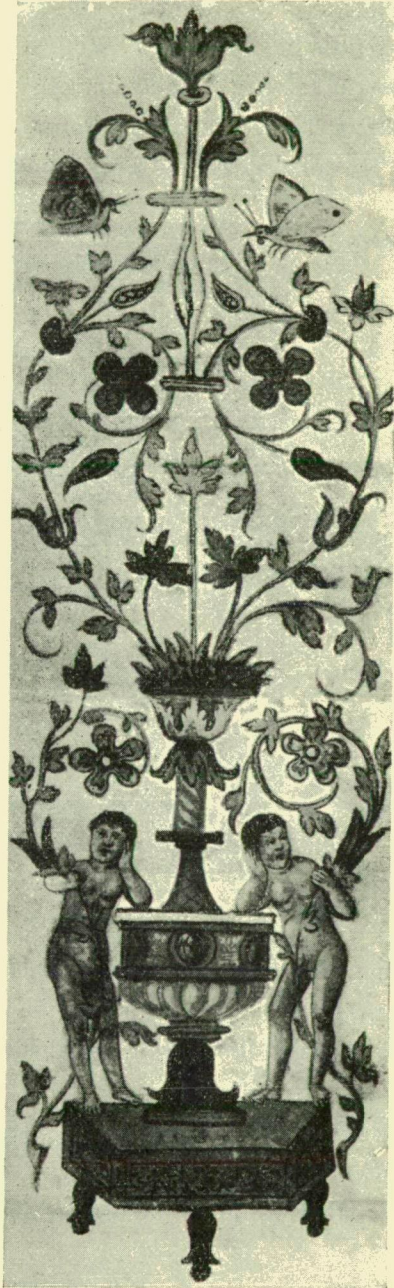
zerge egész testtel festve, nem úgy, mint gyűrűpecsétjeiken sokszor hibásan. Bővítést és újítást is nyert egyúttal, egy koronát, melyen ugró zerge áll.

E felsorolt részek közül, a címereslevél szövege szerint — a mi alighanem Berzeviczy Mártontól való — a szikla a Berzeviczyeknek a haza és a fejedelem iránti hűségét, a jóban és tisztos-

ségben való állhatatosságát mutatja, mely a szerencse forgasdósága mellett is kőkemény-ségű maradt; a szikla mereksége az erény útjának nehézségeit s felemelő hatását; az éleslátású zerge az okosságot s a lélek nemességét, mely mindenkor megtalálja vagy elkerüli, mit kell tenni a jó érdekében, meg a gyorsaságot jelenti, melylyel az ellenség támadásával szemben magát oltalmazza, miként oltalmazták magukat őseik a Kárpátok alján; a sárkány meg — mely az egyiptomiaknál az évet jelölte — a visszatérő időt jelképezi, illetőleg a tisztességben töltött mocsok nélküli emberi életet.

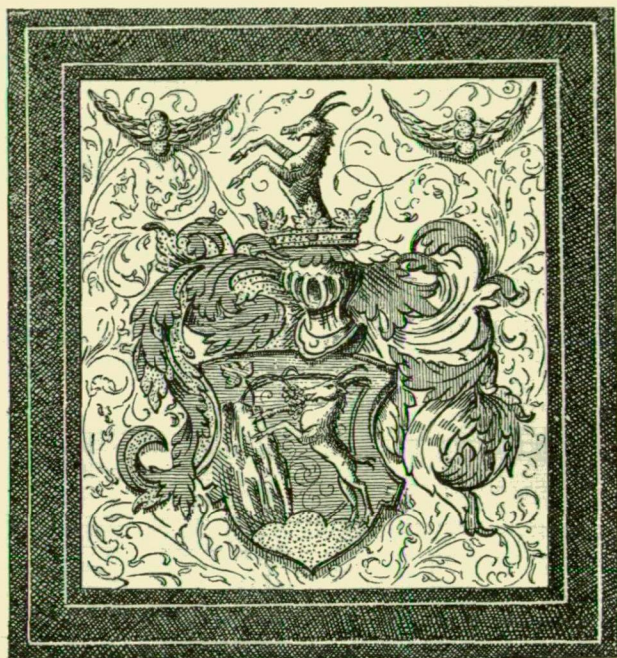
Berzeviczy Márton ezt a lebegő angyalokkal, áldozatot bemutató papnőkkel, két nőalakkal és két nőfejjel díszített címerlevelet a maga s két bátyja, Bálint és György, de egyúttal atyafisága: Tamás-fia Márk és Frigyes fiai: István, Márton és Henrik számára szerzte.⁵¹ Meg is mutatta unoka-

⁵¹ A címerkép rajzával együtt közölte Berzeviczy Edmund, a *Turul* 1903. évf. 99—101. l. De szövegét kiadta már Wagner: *Analecta Scepusii* I. k. 178—182. l.

17. SZÉLRAJZ A BERZEVICZYK 1560-IKI
CÍMERES LEVELÉRŐL.

testvéreinek őszszel, a mikor öröksége ügyében hazament és szeptember elején a szepesi káptalanban kakaslomniczi részjóságán testvéreivel megegyezett.⁵² Ám azokat nem elégítette ki az, hogy ők is fel vannak benne sorolva, hiszen számra és vagyonra nézve is erősebbek voltak a kakaslomniczi ágánál s

18. A BERZEVICZEI BERZEVICZYEK 1560-IKI CZIMERKÉPE.

így külön címerlevélre tartottak igényt, annyiival is inkább, mert családi levéltárukat is külön őrizték Berzeviczén⁵³ és az nem szűkölködhetett armálisuk nélkül. Meg is szerezte csakhamar nemzetségének feje, Berzeviczy Henrik, midőn 1560 tavaszán Bécsbe ment s ott érveit előadván, a maga ága részére⁵⁴ külön nemeslevelet nyert a királytól. Ennek címerképe nagyjában hasonlít az előbbihez, de elmaradt belőle a korona s helyette bővült

⁵² A szepesi káptalan 1559 szeptember 4-iki kiadványa a Berzeviczy-család kakaslomniczi levéltárában.

⁵³ Ezt a szepesi káptalan 1564 május 7-iki kiadványából tudjuk; ugyanott.

a kösziklából kinövő szőlőtővel, melynek termését a zerge tépdesi.⁵⁴ Ezzel most már törvényesen is rendeződött a Berzeviczyek két ágának közjogi helyzete. De azért a pereskedés, viszálykodás és irigykedő vetélkedés nem szűnt meg köztük.

Két esztendő mulva ősi birtokaikra is új adománylevelet szerzett Márton Bécsben a királytól, mivel — az oklevél szavai szerint — az is elveszett. E birtokok ezek voltak: *Sárosmegyében* részjóság Berzeviczén és Daróczon, nemesi kuriákkal; részirtok Hambork, Polon és Stellbach határában; továbbá lakatlan földek Kvákov, Szlemov és Zavadka területén; *Szepesmegyében* pedig: részjóság Kakaslomniczon, kuriájával; részirtok Hám-dorf, Farkasfalva, Birbron, Krompach, Hundertmark és Waldorf határában; valamint üres telkek Puszt-Waldorf, másként Erdőfalva területén.⁵⁵ A három testvér ez ingatlainak egynémely sárosi részjóságát azonban egyik atyjukfia, idősbb lomniczi Horváth János szepesi prépost birta zálogjogon és sehogysem akarta visszakeresztelni kezükre, hiába kínálták reá a pénzt. Ezt kellett hát még Mártonnak visszazereznie, a mi Forgách Ferencz püspök közbenjárásával sikerült is. Az udvar a karácsonyt ekkor Prágában töltötte s a mint a szent ünnepek elteltek, 1562. elején ezekre is új adománylevelet eszközölt ki nekik a királytól, mely különösen hangsúlyozza Mártonnak kora ifjuságától kezdve az udvarban teljesített hű szolgálatait. Könnyű volt neki, mert az adománylevél végig Berzeviczy Márton kezeirása.⁵⁶ Elment vele együtt a megszokott módon a szepesi káptalannak szóló iktatóparancs is. Ámde Horváth uram tudni sem akart az átadásról, hiszen ekkoriban történt, hogy levetvén papi köntösét, megházasodott s így jó lélekkel nem válhatott meg azoktól a jószágoktól, melyeket már rég óta kezelt s majdnem magáéinak tekintett. Nem volt éppen nehéz királyi rendeletet szereznie erre Mártonnak,

⁵⁴ Közölve leírásával együtt, a *Turul* id. 1903. évf. 101—103. l.

⁵⁵ Az 1561. szeptember 9-iki nova donacionalis levél, a *Történelmi Tár* 1899. évf. 40—41. l. Ferdinánd egyidejűleg kelt

iktató parancsa a család kakaslomniczi levéltárában.

⁵⁶ A Prágában kelt 1562. január 9-iki oklevél a család kakaslomniczi levéltárában.

mely meghagyta Horváth Jánosnak a birtokok visszaadását, hiszen azokat a királytól kapta volt, minthogy a háborús időkben az országra szállottak s a rendelet megint kiemeli, hogy ezt az adományt a Berzeviczyek főleg Mártonnak az udvarban végzett íródeáki működéséért kapták, lévén ő most már a nagyobb magyar kancelláriának egyik hites nótáriusa.⁵⁷ A királyi mandátumnak lett is fogantaja, habár a testvérek csak nagynehezen tudták összeszedni az 1500 forintnyi zálogösszeget, a miről őket Horváth János május 9-ikén a szepesi káptalan előtt hivatalosan is megnyugtatta.⁵⁸ A lábon álló termés persze még Horváthot illette s így az iktatólevelet a Berzeviczyek csak István király-napján mutathatták be foganatosítás végett a káptalannak.⁵⁹

Birtokukat a Berzeviczyek így is különben csak azért kaphatták vissza, mivel Horváth Jánost házasságáért az egyház kitagadván, addig könyörgött Mártonnak, hogy mentené meg az excommunicatiótól, a míg attól — az érsek közbenjárásával — szerencsésen megszabadította. Halából aztán berzeviczei részét magvaszakadtul nekik, a három testvérnek juttatta. Birták is, de mivel a Frigyes-nemzetségbeliek velük sokat veszekedtek a dunajeczi jószág végett, egyezsége léptek és három részre osztották maguk közt. Egyik része a Frigyes-utódokra, másika Márkuséra, a harmadik Berzeviczy Bálint, György és Márton maradékaira jutott s mindegyik új adományt kért a maga részére; oly kikötéssel, hogy ha valamelyik ágnak magvaszakadna, birtoka egyikről a másikra szálljon.⁶⁰

Ezt az egyezséget egyébként — ismerve atyjafiai veszekedő természetét — az előrelátó legidősebb testvér, Bálint indította meg azzal, hogy a szepesi káptalantól végzést szerzett magá-

⁵⁷ Kelt Prágában, 1562 márczius 20-án; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 43. l.

⁵⁸ A szepesi káptalan kiadványa u. o. 44. l. Ez végig Berzeviczy Márton írása lévén, úgy látszik másolatát hitelesíttette, mert másként nem képzelhetjük, hogy ekkor maga hazajött volna.

⁵⁹ Eredetije, melyet 1562 augusztus 19-én adtak át a szepesi káptalannak; a család berzeviczei levéltárában.

⁶⁰ Valószínűleg Berzeviczy Miklós egykorú följegyzése, a család kakaslovnici levéltárában.

I. FERDINÁND CSÁSZÁR ÉS KIRÁLY KETTŐS FELSÉGPECSÉTJE.
(A Berzeviczy-család 1560-iki címeresleveléről.)

nak arra nézve, hogy öccse, Márton, nem kérhette *csak magának* a zálogon volt dunajeczi részt,⁶¹ miként Horváthék hamisan hiesztették, hogy azzal is húzzák, halaszszák a dolgot. Ám az egyenlenségnek ezzel nem lett vége a familiában, melynek tagjai mindjárt megmozdultak, a mint valamelyikük valami váratlan szerzeményhez jutott. Ez pedig Mártont bántotta leginkább, kinek legkevesebb jövedelme s viszonylag talán legtöbb költsége volt, «mert e nélkül az udvarnál lenni nem jó» írja abban a levelében, melyben húsz tallért kért György bátyjától — habár kétannyival tartozik, — hogy megfizethesse adósainak, ha a birodalomba indulnak.⁶²

19. BERZEVICZY GYÖRGY ALÁÍRÁSA.

Hanem e kisebb-nagyobb anyagi gondoknál jelentősebb búsulása is esett Mártonnak, Nádasdy Tamás nádornak 1562 június 2-ikán Eger várában bekövetkezett halálával. Hiszen meghalt pártfogójától *annyi jót vőtt életében*, hogy azért egész nemzetiségével háládatosnak érezte magát. Teljes meggyőződésből mondta tehát, a mit róla ekkor írt, hogy Nádasdy dicső neve addig fog fényeskedni, a míg a magyar történetek emléke fenmarad.⁶³ Sietett is vigasztalni hátrahagyott özvegyét, Kanizsay Dorottyát s tette ezt oly szép hangon, mely az írásban igazán jártas ember tollára vall. Azt a megnyugtató gondolatot fejt ki részvétlevelében, hogy az Uristen a jó és szert embereket atyai akaratából szokta körünkből elhívni — a mi háládatlanságunkért, hogy meneküljenek e világi keserűség szenvedésétől, a mivel bűneinkért ostoroz.

⁶¹ A szepesi káptalan 1562 február 10-iki végzése; ugyanott.

⁶² Prágában, 1562 június 16-án írt leve-

lében; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 41–42. lapján, hibásan 1561-iki kelettel.

⁶³ Berzeviczy id. párisi oratiojában.

Ámde Krisztus urunk ölébe viszi őket, a hol «nagy örök dicsőségben vígadnak» a jók társaságában.⁶⁴

E szép sorainak írása után Márton az udvarral néhány hétre Pardubitzba ment s onnan megtérve Prágába, szeptember 20-ikán tanuja volt annak a nevezetes eseménynek, hogy Miksát a cseh rendek királyukká koronázták. A főherczeg erre a díszes ünnepségre családjával Linzből jött fel, a hová a Bécsben dult

20. I. FERDINÁND KIRÁLY.

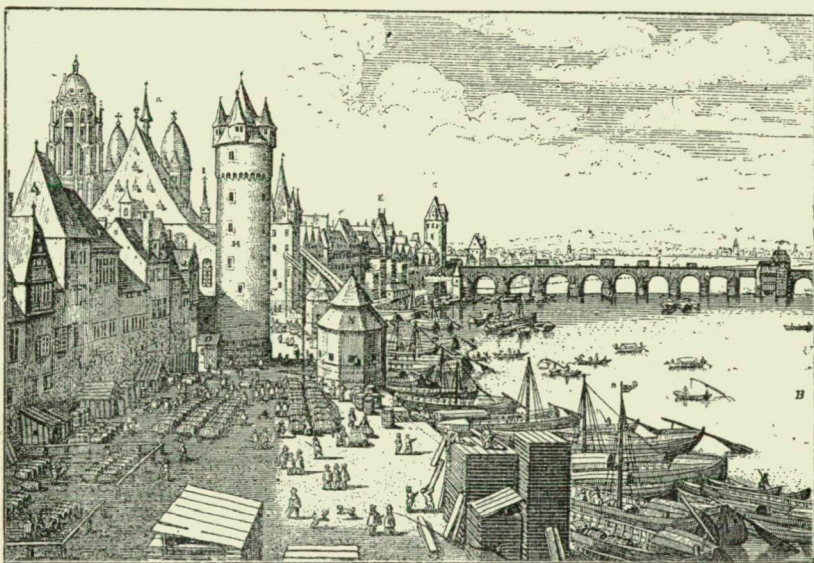
pestis elől menekült. Kíséretében volt Albert bajor fejedelem is, számos lovaggal. De valamennyit felülmulta pompában a tanult gersei Pethő János soproni főispán, a maga 400 főnyi díszes huszárcsapatjával,⁶⁵ mely a cseh fővárosban általános feltűnést keltett.

Miksa cseh királylyá koronáztatása 1562 szeptember 20-ikán szintén fényes ünnepségek közt ment végbe. A menet a hrad-

⁶⁴ Berzeviczy Márton Kanizsay Dorotyához Prágából, 1562 július 15-én; az Országos levéltár Nádasdy-levéltárában.

⁶⁵ Berzeviczy Márton részletes leírása alapján, idézett párisi oratóiójában.

sini székesegyházban a Szent Venczel-kápolnából indult a főoltárhoz, hol Ferdinánd császár várta, két fia s a sléziai főurak kíséretében. A litánia után Miksának meg kellett felelnie a szokásos három kérdésre: Megtartja-e a katolikus hitet? Oltalmazója akar-e lenni a szentegyháznak? Megvédi-e az Istentől nyert országot igazságosan? Igenlő feleletére következett esküje, felkenetése, a kard felcsatolása, a gyűrű felhuzása, a jogar és birodalmi alma

21. MAJNAI FRANKFURT.

átvétele. Ekkor a *Burggraf* háromszori kérdésére, hogy akarják-e Miksát királyukul, a rendek hangosan felelvén, a prágai érsek, az olmtüzi és boroszlói püspökök segítségével fejére tette a koronát, mire Miksa trónra ült s a főurak és rendek sorban elibe járultak és hűségük jelül térden állva két ujjukkal megérintették koronáját. Mise után 11 asztalnál folyt le a királyi lakoma, reá a lovagjáték, másnap pedig a királyné koronáztatása, majdnem hasonló módon s lakomáján öt asztalt foglalt el nőkísérete.⁶⁶

A prágai gyűlés után Ferdinánd udvarával az *impériumba*

⁶⁶ Egykorú leírás, Bucholtz id. m. VII. k. 581. l.

indult, hogy a fiát római királylyá választassa. Ez a választás november 24-én a következő czerimóniák közt foly le Majnai Frankfurtban. Kőrán reggel a hat választófejedelem Miksa cseh királylyal — a hetedikkel — a székesegyházba ment, társaiéhoz hasonló ruhában, csupán fején volt korona. Mise végeztével, melyen a palatinus meg a szász választófejedelem protestáns létükre nem vettek részt, egyhangulag római királylyá választották a cseh királyt, az aranybulla rendelte ünnepi formaságok között. A mint ennek hírét vitték Ferdinándnak, kíséretével és házanépével ő maga lóháton a templomba jött, a hol császári ornátust öltvén magára, zárthelyre vonult a választófejedelmekkel, hogy jóváhagyja s maga részéről is esküvel fogadja a választási föltételek megtartását. Majd valamennyien a templom közepén felállított páholyban helyezkedtek el, honnan a *Tedeum* elhangzásával, mikor a heroldok — trombitaharsogás közt — a választás eredményét kihirdették, Miksa, az új római király bemutatkozott az ujongó népek. A templomból a két uralkodó baldachin alatt gyalog ment lakásáig.⁶⁷ Reá harmadnapra a szultán fényes követségét fogadta, melynek élén a lengyel származású Ibrahim pasa fegyverszünetért esedezett, András-napján pedig a koronázás ünnepe folyt le a templomban, az előirt szokás szerint.⁶⁸

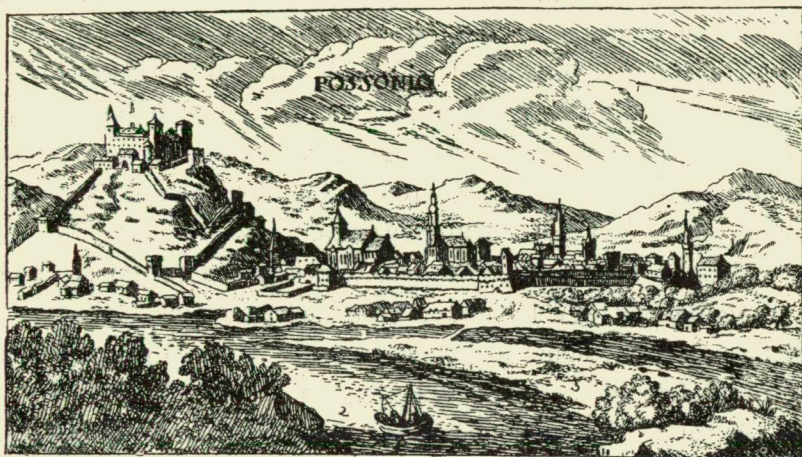
Ezeknek a világra szóló fényes ünnepegeknek Berzeviczy Márton végig szemtanuja volt. De azért anyagi ügyeiről azoknak közepette sem feledkezett el, megragadván minden alkalmat, a mivel a maga és nemzetsége vagyonát többíthette. Így még el sem indultak volt a nagy útra, midőn a nyitramegyei egbelli királyi uradalomban vadászó Ferdinándtól szeptember elején királyi felhatalmazást nyert a Berzevicze határában fekvő kvakói közös birtok határbejárására.⁶⁹ Mikor pedig visszatérőben, két hónap múlva Majnai Frankfurtban hírét vették hazájukból, hogy a

⁶⁷ Giovanni Micheli velencei követ jelentése Frankfurtból, 1562 november 24-éről; Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe III. k. (Bécs, 1895.) 213—214. l.

⁶⁸ Idézett párisi oratiójából.

⁶⁹ Ferdinánd 1562 szeptember 7-én a szepesi káptalanhoz; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 46. l.

Czibak-család magtalanul kihalt, Bihar- és Zarándmegyei jószágait sietett a maga, meg két kancelláriai társa és Forgách Simon kapitány számára megkérni s megszerezni.⁷⁰ Erre következett a pörlekedő atyafiak egyezsége, 1563 újévekor, a távollevő Márton nevében is, a szepesi káptalan előtt, az említett három kontroversziás berzeviczei részjóságukon.⁷¹ Hogy pedig e nagynehezen létrejött egyezséget véglegesítse, Márton a maga és osztályos atyafisága jószágaira most szerezte azt az új adománylevelet, melyre

22. POZSONY.

a Horváth Jánossal folyt pereskedés adott okot. Ezt Ferdinánd király Pozsonyban állította ki, két nappal azelőtt,⁷² hogy fiát, a 36 esztendő Miksát szeptember 8-ikán királylyá koronázták.

Ennek a koronázási ünnepségnek sok kellemetlen előzménye vala. A legfontosabb az, hogy a koronázásra nézve nem volt meg a kellő egyezés a magyar rendek s a főpapság közt, a miért Ferdinánd még lejövetelét is elhalasztotta. Mikor pedig Pozsonyba érkeztek, az egyenetlenség hatása fogadtatásán is meg-

⁷⁰ A Majnai Franfurtban kelt 1562 november 27-iki adománylevel; u. o. 47–48. l.

⁷¹ A szepesi káptalan 1563 január 2-án kiállított transzaktója; u. o. 49. l.

⁷² A Pozsonyban, 1563 szeptember 6-án kelt pergamen-oklevél a család kakaslomiczi levéltárában.

látszott. A köznemesség ugyanis azt követelte, hogy a bevonulás-kor Ferdinándot mint *magyar királyt* fogadják a rendek, Miksát pedig csak mint *fiát* s *nem* mint királyt, miként a főrendek kívánták. Többségben lévén ezek fölött, felfogásuk győzött s kétszeri követség folytán Ferdinánd is engedett annyiban, hogy fiát mint *kiszemelt leendő királyukat* fogadják. Sőt, hogy minden ünnep-rontó kelletlenséget elkerüljön, maga nem is ment fiával. Miksa tehát augusztus 30-ikán a Dunán lehajózva, Pozsony előtt két mérföldnyire kötött ki s csak másnap ebéd után tartotta meg bevonulását a koronázó városba.

A magyarok kétezernél nagyobb válogatott nemesi lovas-csapattal mentek elibe. Ruházatuk s a lovak szerszáma olyan volt, mint a törököké: fényes és ragyogó, tollakkal díszített és zászlókkal ékes. Szép volt Miksa kísérete is: a cseh, sléziai és morva rendek 3000 főnyi vasas Ritter-csapata.

Miksa a felesége, két leánya, testvérei s a salzburgi érsek társaságában ült egy kocsiban. Előtte a Spanyolországba szánt két fia lovagolt, utána a fentiek kísérete, úgy hogy majdnem 7000 lovasban gyönyörködhetett a szem e ritka alkalomból.

A város előtt egy mérföldnyire az esztergomi érsek, az öreg Oláh Miklós fogadta 5—6 főpap meg a rendek kíséretében. Latinul üdvözölte, de nagy visszatetszést keltett, hogy bár oratioját előző nap a rendek kijavították, önkényesen mégis *király*-ként szólította meg a főherceget és *alattvalói* gyanánt ajánlta az országnagyokat kegyébe. Miksa nevében a boroszlói püspök, Logau Gáspár felelt szintén latinul, igérvén, hogy a magyarok kiváltságait és törvényeit megtartja, mintha *már is* birtokában lenne a hatalomnak.

Erre most — ősi szokás szerint — kézcsókra kellett volna a rendeknek vonulnia. De ezeket Miksa önhitt válasza s még inkább az érsek szolgálalkú beszéde annyira felingerelte, hogy mindössze öt-hat csókolat kezet az első sorban állók közül.

Másnap (szeptember 1-én) Ferdinánd is megjött, minden ünnepséget mellőzve; csupán a kikötőben vártak reá a magyarok

Miksával, hogy onnan a várkastélyba kísérik.⁷³ Itt helyezkedett el közvetlen kísérete is, míg az urak és nemesek városi polgároknál találtak szállást vagy a falakon kívül sátrokban tábo-roztak. Eleséget és takarmányt is a polgároktól szerez-

23. I. MIKSA KIRÁLY.

tek jó pénzen. De nehogy velük a lakosok uzsoráskodjanak, egy bizottság — bölcs előrelátással — az országgyűlés idejére a következő árakat szabta meg. *Egy* három emberre való kenyér 1 dénár. *Egy véka* montliszt⁷⁴ 20, rozsliszt 10, árpa 15, zab 13, egy malacz 9, egy liba 6, éves kappan 6, idei 5, egy tyúk 4,

⁷³ Giovanni Micheli követi jelentése Pozsonyból, 1563 szeptember 2-áról ; a Venetianische Depeschen id. III. k. 233—235. l.

⁷⁴ Németül így : Mundmehl.

egy nagy csirke 3, kicsi 2 és öt tojás 1 dénár. *Egy font* vaj 7, vizahal vagy süllő 6, potyka 4, gyertya 4, friss szalonna 3, füstölt 4, sajt 3, marha- vagy borjúhús 2, birkahús 1½ dénár. *Egy pint* méz 5, bor 4, közepes 3, borsó 2 dénár. *Egy hat ökrös szekér* széna 60, négylovas szekéré 40, hat ökrös szekér fa 25, négylovasé 30 s ugyanennyi szalmáé 20 dénár.⁷⁵

Ilyen életviszonyok közt vigadtak hetekig a magyarok, kik Pozsonyban immár másodszor koronáztak a Habsburg-házból való királyt, nem ügyelvén arra, hogy előbb *megválasztották* s a nádori méltóságot betöltötték volna! Ennek keresztülhajtására most is gyenge volt a köznemesség, mely a *választás* elvét hirdetve kisebbségben maradt a mindenféle adományokkal lekenyerezett főurakkal szemben, kik lelkiismeretüket azzal nyugtatták meg, hogy az öreg király Oláh Miklóst *nádori helytartóvá* nevezte ki.

Az országgyűlés egy kis szünete alatt — pár nap mulva — nyert kegye volt az utolsó, a mit Berzeviczy Ferdinándtól kért, a mióta udvarában szolgált s éveken át kísérte fáradságos külföldi útjain. Ez jószágait illette, de a király egyúttal olyan kitüntetésben is részesítette, a mit nem is mert tőle remélni. Udvari bejárójává nevezte ki, elismerő szavak nyomán,⁷⁶ a miben Miksa — kit Olmützig kísért — nemcsak megerősítette, hanem új méltóságában *állandó* és *házi* familiárisának mondta «tanult» hű emberét,⁷⁷ kit maga is rég becsült.

75 Az eredeti németnyelvű *limitatio* ujjnyomata a M. N. Múzeumi levéltár törzsanyaga 1563-ik csomójában. Latin példányát ld. Bél Mátyás: *Adparatus ad historiam Hungariae* (Pozsony, 1735.) 303. l.

76 Ferdinánd Pozsonyban kelt novem-

ber 19-iki kinevező levelének egykorú másolata, a család kakaslovníczí levéltárában.

77 Olmützbén kelt 1563. november 24-iki oklevele; a *Történelmi Tár* 1899. évf. 45. l.